

JULES ROMAINS: ÚTI IMPRESSZIÓIM MAGYARORSZÁGRÓL

a az ember Bécs felé közeledik Magyarország felé, nem bukkan semmiféle kiemelkedő földrajzi határra, amely figyelmeztetné, hogy magyar földre lépett. A táj külseje lassanként mégis észrevételi az utas-sal, hogy más országba jutott. Az az Ausztria, amelynek körvonalait az új békeszerződések állapítottak meg: *hegyes* ország. Azt már nem merem mondani, hogy *bérces* ország, mert a Habsburgok évszázados uralma kiölte benne a bérces sas-szellemét. De a hegyeket földi hatalom nem tudja elhordani, azok megmaradtak és mihelyt kitárult előttem a sík táj, előre megéreztem, hogy nemsokára elhagyom Ausztriát.

Magyarországon síkság fogadja az utast, akit csakhamar elfog az Alföld hangulata. Úgy érzi, mintha járt volna már itt. Nem mintha ez az Alföld olyan volna, mint Európa akármelyik síksága. A francia utas ennek az Alföldnek a láttára egy határozott vidékre gondol, a *Brie* vidékére, *Crécy*, *Nangis* és *Provins* között. Ugyanazok a talaj vonalai, a látóhatár körzete, a fák és bokrok elhelyezkedése a sík alapon. A castiliai síkság sivár képe egészen más. Az északeurópai síkságok körvonalaira, fáira sem gondolhat itt az ember. Ott valami zordság van a tájban, ami itt teljesen hiányzik. Ott az ember azt hiszi, hogy fenyvesek közé ékelt óriási tisztáson jár és a fenyegető erdőről egy pillanatig sem feledkezhetnek meg.

Így jártam magam is. Már-már azt képzeltem, hogy Brieben vagyok,

a *Porte de Vincenne*-től ötven kilométernyire, amikor a vonat ablakából észrevettem egy kövér juhnyáját és egy furcsa, szinte ókori pásztort. És addig néztem a nyáját, amíg fel nem fedeztem, hogy azok a juhok nem is juhok, hanem disznók. Furcsa dolog. Göndörgyapjas disznókat most látok először.

Most végzik a tavaszi munkát ezen a tájon. Itt is, ott is, mindenfelé lovakat látok, kettesével, négyesével befogva a hosszú, nehéz ekék elé. Hát itt vannak azok a lovak, amelyek régen eltűntek a mi nagy boulevardjainkról! A lovak, amelyek már gyermekkori emlékeink közé tartoznak! Nem vesztek ki, csak nemesebb munkát kerestek maguknak! Persze ez a mókás csodálkozás párizsi emberre vall. Eszembe jut, hogy a legrégibb idők óta Magyarország küldte nekünk ezeket az erős, szép, finom állatokat. Nálunk nem is érezhették jól magukat, rabok voltak, száműzöttek, nem nekik való csúnya robot volt az osztályrészük.

Jobbra-balra fákkal övezett apró tanyák, aminőket *Caux* vidékén látni. Nomád embereket érzek mögöttük, egykor kóbor fajtát, amely gyökeret vert itt, megkapaszkodott kis darab földjén és most már testestől-lelkestől összenőtt vele. Még a múlt aratásból maradt óriási gabonaasztagok az ország termékenységéről tanúskodnak.

A falvak, amelyeket látok, már nem lepnek meg annyira, mint a gyapjas malacok és a mezei munkába fogott fiakkeres-lovak. Ilyen falvakat Franciaországban is láttam, például *Sologne* körül. Kis vasúti állomás. Méltóságos külsejű uniformisok, nem tudom, katonák-e vagy vasutasok. Akárhogy legyen is, ruhájuk egy már letűnt korra vall. Hosszú, fekete posztóköpenyek, nikkell-gombok, kardok. Megint falvak: alacsony házikók, fehérre meszelt falak, fekete háztetők. A falu közepén temető. A sírok elhelyezésében, a sírkövek és bokrok keveredésében, az egész temető szellemében valami keleti vonást vélek látni. Tovább a róna még simább lesz és kövérebb. A föld csokoládészínű. A parasztok valószínűleg „fekete föld”-iiek nevezik itt is, mint máshol, de az igazság az, hogy láttam már feketébb talajt is, amikor Szászországból Csehországba utaztam.

A Duna, amelyről már megfeledkeztem, hirtelen felbukkan újra. Talán nem is szélesebb, mint Bécs közelében, de nyugodtabb és itt már hasznos is. Megint elszakadunk tőle és a tájkép is megváltozik. Most dombok jönnek, a föld színe hullámos, a kontúrok tiszták és kissé szomorúak. Úgy képezem, hogy itt erős szelek szoktak járnival, nyáron kegyetlenül tűz a nap, a téli éjszakák világosak és mégis félelmetesek. Évszázadokkal ezelőtt hatalmas erdőségek terülhettek el itt, amelyeknek helyét még nem foglalta el teljesen a földművelési kultúra, úgy érzem, hogy ezen a zónán a föld fáradt, nem elég termékeny. Ez az érzés nem is hagy el, amíg Budapest környékére nem érünk.

De megvigasztal az a vidám érzés, hogy lám, milyen messze jutottam már el. A táj is változatosabb lesz. Érdekes falvak lapulnak meg a dombok oldalán. Az egyik olyan, mint valami méhkas. Amaz meg *Breughel* falvaira emlékeztet. Régimódi, kövezetlen út vezet át rajta, kanyargó, mély kocsinyommal. Mintha a múlt századból maradt volna itt ez a táj. Régi metszetek, múzeumbeli képek hangulata árad belőle. Az országút tétován görbül jobbra-balra, mint a parasztember írása. Eszembe juttat régi útleírásokat, abból a korból, amikor az utazás még lassú, komoly, sőt veszedelmes dolog volt . . .

*

Budapest a Dunával együtt a világ legszebb városi tájképét alkotja, amelyet Európában legfeljebb a londoni Themse-part és a párizsi Szajna-part közelíthet meg. Egyébként e városoknak nincs közös vonásuk, csak annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy mind a három lenyűgözően szép, nagyszerű látványt nyújt. Ettől eltekintve Budapest nem emlékeztet sem Londonra, sem Párizsra. Az ember az első pillanatban azt hiszi, hogy hasonló várost nem is látott még sehol. Csak amikor hosszasan elnéztem, akkor ébredt fel bennem lassanként valami homályos emlék: *Lyon* emléke.

A két város hasonlósága igazán nem feltűnő, sőt talán alig igazolható, képük mégis, akaratlanul is, összekapcsolódott bennem. Azóta újra jártam Lyonban is és megcsináltam bizonytalan érzéseim ellenpróbáját. Meggyőződtem róla, hogy nem tévedtem. Ha a hasonlóságot fel akarjuk fedezni, nem szabad észrevennünk, hogy Lyont két folyó öntözi. Úgy kell vennünk, mintha a Saône és a Rhône ott összeolvadt volna, de nemcsak a folyó szélességét, hanem Lyon városának a terjedelmét és fényét is meg kell nagyítanunk gondolatban. E merész képzeletbeli operációk elvégzése után (az emberi fantázia vakmerőbb ugrásoktól sem riad vissza) észre fogjuk venni, hogy *Fourvières* megfelel Budának, míg Lyon többi része Pesttel lesz azonos.

A két város arcának összehasonlítását az érzések titokzatos hullámai is alátámasztották bennem. Mindkét városban megéreztem a szárazföld lelkét, a belső fekvést, az elzártságot és mindazt, ami ezekhez kapcsolódik. A folyó még olyan messze van a tengertől, hogy maga sem gondolt még rá és az ember gondolatait sem tereli a végtelen víz felé. És mégis: itt is, ott is, a folyó olyan széles, olyan nyugodtan hömpölygő, mintha már célhoz ért volna és nem kellene még sokáig vándorolnia, hogy betöltse hivatását.

Természetesen Budapest struktúrája sokkal egységesebb és moder-

nebb, mint Lyoné. A magyar főváros gyorsan megnőtt és kifejlődött. Pest, amely a nagyobbik és fontosabbik rész, jóformán csak a tizenkilencedik században született meg, sőt mindent a háború előtti ötven évnek köszönhet. E fiatal kornak nagy előnyei vannak: tiszta alaprajz, kényelmes úthálózat, szép középületek. A város sehol sem szűk vagy zsúfolt. És megvan az a képessége is, amely a legfontosabb minden modern város számára: további terjeszkedésre is képes, fejlődésének nincsenek gátjai jóformán semmi irányban sem. Ezekkel az előnyökkel bizonyos hátrányok is járnak. A városnak nincs meg az érettsége, a sűrű központi forgalom is hiányzik belőle. Legfőbb útvonalaiiban is van valami hézagosság. Olyan, mint az eukaliptusz-fa. Itt minden gyorsan nőtt ki a földből, még a legmonumentálisabb házak is. Sebtében választották meg az épületek tervét, stílusát, ornamentikáját. Nem töprengtek rajta sokat, nem próbálták összhangzásba hozni a környezettel. Egy-két kisebb részlettől eltekintve, az épületeknek nem volt idejük arra, hogy magyar típusú fejlődjenek. Ha az ember Buda ódon utcáin sétál és látja, hogy a magyar ízlés milyen finom egyéni árnyalatokkal gazdagította a XVIII. századbeli európai építészet stílusát: akkor szinte sajnálja, hogy Pest olyan gyorsan nőtt ki a földből a XIX. században, fokozatos fejlődés helyett.

A város forgalma, mozgása és lakossága jobban megőrizte egyéni jellegét, mint az épületei. Érzem, hogy egy földmívelő nép fővárosában vagyok. Sok vidékit látni, amint lassan ballagnak az utcán, óvatosan felszállnak a villamosra, a kirakatokat nézik és vásárlásra készülődnek. Nyugodtak. Otthon vannak, akárcsak az *auvergni* parasztok, ha felmennek *Clermontba*. Még az elegáns utcák tömegében is felbukkan itt-ott a vidéki jelleg. A város szívében, egy kápolna előtt, néhány lépésnyire a legnagyobb árúháztól, két paraszttasszony térdel a járdán és imádkozik. A tipikus modern nagyvárosi polgárok közé félig elvárosiasodott emberek keverednek: gazdálkodók, vidéki kereskedők, akik féllábbal itt vannak, féllábbal meg falun. Sok a pirospozsgás, egészséges, napbarnított arc.

De nehogy azt gondolja valaki, hogy Budapest nélkülözi a kultúra kényelmét és kifinomult örömeit. Szó sincs róla. Például a színházi élet különösen fejlett, magasabb fokon áll, mint bárhol. Elsőrangú színházi előadásokat láttam itt. A rendezés, a színészek mozgása, a játék biztonsága a legmagasabb művészetre vall. Csupa lélek, csupa igazság. Némely színészük Európa legnagyobb művészeivel vetekedik, az összjáték is az átlagos színvonal fölé emelkedik. Kétségtelen, hogy Magyarország nemcsak a költők és muzsikuskok hazája, de a kiváló színészeké is. Arcuk mozgékony, mint az olasz aktoroké, anélkül, hogy ez játéuk komolyságának és mélységének a rovására menne. A közönség pedig olyan lelkes odaadással figyelt rájuk, amilyent nálunk hiába keresnénk. Ez a publikum – legalább egy időre – eltűnt a mi színházainkból. Bezzeg itt nem

irtóznak a komoly dolgoktól, nem riadnak vissza a szenvedélyek erőteljes ábrázolásától. A magyar közönségben van valami őserő, amely kivetí magából a frivolságot és a posványosságot. Erre mindenki azt fogja mondani: nem csoda, hiszen ez a nemzet nagy megpróbáltatások áldozata volt. De igazságtalanság az erények forrását a balsorsban keresni. Az a nép, amely silány szórakozásra hajlamos, a legnagyobb csapások közepette sem változik meg. Akinek nincs lelke, az a bajban sem válik nemesebbé.

*

Alig ismerjük azokat a sorscsapásokat, amelyek Magyarországot érték, vagy ha ismerjük, nem gondolunk rá, nem törődünk vele. Ennek bizonyosságát akkor láttam, amikor utazásomról hazatértem. Egy barátom, aki művelt, sőt tudós ember, azt kérdezte tőlem: *„Magyarországon volt! Hallom, hogy elvesztették a területük negyedrészt, igaz-e?”* Ez az elvesztett „negyedrészt” valóban az ország kétharmad részét is meghaladja. Valljuk be, hogy még azok a franciák is, akik legkevésbé szeretik Magyarországot, lelkiismeretlen bűnnek tartják egy ország ilyen mérvű megcsonkítását. Ha csak nagyjából ismertük volna ennek az ügynek a hátterét és tényeit, más emberekre bíztuk volna a rendezését.

Megnyugtathatom azokat, akik most idegesen felszisszennek: nem akarom ezt a kérdést megvitatni. Nincs rá terem és nem érzem rá magamat illetékesnek. Ebben a cikkben csak impresszióimról számolok be. De nem tehetek róla, ha olyan impressziókhoz is eljutottam, amelyek egészen más természetűek, mint azok, amiket eddig elmondtam.

Amikor a helyszínén értesültem arról, hogy milyen mértékű volt Magyarország megcsonkítása, első érzésem a csodálkozó megdöbbenés volt. A művelt emberek osztályába tartozom, figyelemmel kísérem a külpolitikai eseményeket is, számtalan cikket és tanulmányt olvastam azokról a nemzeti problémákról, amelyeket a háború megoldott vagy súlyosabbá tett. De sejtelmem sem volt arról, hogy Magyarország területe 1927-ben egy harmadát sem teszi ki annak, ami 1914-ben volt. Rosszul informáltak-e valamennyiünket, vagy csak én voltam szórakozott? Én volnék az egyetlen francia, aki nem tud erről? Ha így van, akkor is érdekes és furcsa. Hogy van ez? Hogy történt ez? Miért van ez így?

A második benyomásom ezzel a kérdéssel kapcsolatban a következő: A háború óta bejártam a legtöbb európai államot, de Magyarország az egyetlen ország, ahol a kétségbeeséssel határos, igazi, mély keserőséggel találkoztam. Más országok is a legyőzöttek közé tartoznak, más nemzetekből is letéptek egy részt, más népek is igazságtalannak tartják a békét. Mások sem titkolják, hogy jóvátételben reménykednek és sorsuk

enyhítését várják. De másutt az emberek optimizmusa és életkedve, újabb politikai sikerek reménye, vagy egyszerűen a nemtörődömség enyhíti a haragot, háttérbe szorítja, megfosztja aktuális valóságától, többé-kevésbé szónoki frázissá enyhíti, melyet inkább az elméleti gondolat táplál, nem a közvetlen érzés. Ellenben a magyarok minden idegszála a haragtól feszül és a bánattól reszket. A leghevesebb indulattól a rögeszme-szerű csendes konokságig: ez a probléma foglalkoztat mindent Magyarországon. Ez persze nem érv az ügy mellett vagy ellene. Ez csak pusztán tény. De olyan tény, amin érdemes gondolkodni.

Harmadik benyomásom az a rokonszenv és becsülés, amely a magyarság iránt támadt bennem és amely alól nem vonhatja ki magát senki, aki a nemzethez megértéssel közeledik. Nem hiszem el, hogy ez a nép megbocsáthatatlan bűnöket követett volna el. Lehet, hogy gőgös volt néha, lehet, hogy néha bizonyos tekintetben kíméletlenül járt el. De ne felejtjük el, hogy a magyarságban Európa egyik legrégebb kultúrája él és folyton védekezésre kényszerült a Kelet ellen, melynek kebeléből származott. Úgy védekezett, ahogy tudott, egyéb fegyverek közt gőgösséggel is. Egy intelligens magyar ember furcsa akcentusával ezt mondta nekem: „Értse meg jól - nálunk megváltozott a régi ige - a mi számunkra minden világosság Nyugat felől jön. Vegyük csak a kommunizmust. Ha Franciaországból eredt volna, ha a francia szellem formálta volna át: nem lettem volna ellene. De hogy keleti barbárok, műveletlen muzsikok példáját kövessük ...” A mondatot az ajkak egy olyan mozdulata fejezte be, amelyet nem tudok érzékeltetni.

A magyar büszkeség ellenséges érzéseket keltett a magyarság szomszédaiban, de nem irányul a franciák ellen és bennünket nem is bánthat. Egyébként is megérthető és megbocsátható. Nem maradhat el semmilyen népnél, amelynek évszázadokon át védenie kell a kultúráját nemcsak barbár támadások ellen, de minden befolyással és keveredési veszedelemmel szemben is. És ne felejtjük el, hogy az a civilizáció, amelyet a magyarságnak meg kellett védelmezni, a mi civilizációnk. A magyarok, még a legegyszerűbb emberek is, nagyon jól tudják, hogy ők keleti származásúak. Saját akaratukból, szánt-szándékkal ragaszkodnak Nyugat eszmevilágához és jogosan elvárhatják, hogy ez a ragaszkodás nemes, lovagias kapcsolatot létesítsen köztük és közöttünk.

